

تحلیل استنادی پایان نامه های دانشجویان پزشکی: قبل و بعد از دسترسی به کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی

آرام تیرگر^{*}, محمد باقر ابوالقاسمی^۱, موسی یمین فیروز^۲

^{*}گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

^۱گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

^۲گروه آموزش عمومی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

چکیده

اهداف: راه اندازی کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی یکی از سرمایه‌گذاری‌های علمی کلان طی سال‌های گذشته است. هدف از انجام این مطالعه پی‌بردن به اثربخشی این مداخله علمی از طریق بررسی الگوی استنادی در پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ (یک سال قبل تا دو سال بعد از دسترسی) بود.

روش‌ها: این مطالعه مقطعی تحلیلی در سال ۱۳۹۰ روی ۲۱۹ پایان نامه دانشجویان پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی بابل، دفاع شده از فروردین ۱۳۸۶ تا اسفند ۱۳۸۹ به اجرا درآمد و همه موارد به صورت سرشماری وارد مطالعه شدند. به منظور جمع‌آوری اطلاعات، رونوشتی از بخش منابع و مأخذ پایان نامه‌های موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهیه شد. اطلاعات کتاب‌شناسی استنادها براساس نوع منبع، زبان و زمان نشر اثر در برگه‌های ورود اطلاعات ثبت شد. داده‌ها با کمک نرم‌افزار آماری SPSS و آزمون‌های آنالیز واریانس و T مستقل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: منابع مورد استفاده و مورد استناد توسط دانشجویان در مجموع ۲۱۹ پایان نامه مورد بررسی ۱۰۹۱۶ منبع بود. میانگین تعداد منابع مورد استفاده در پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ افزایش داشت. میزان استفاده از کل منابع و همچنین تعداد مجلات مورد استفاده در پایان نامه‌ها بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ از اختلاف آماری معنی‌داری برخوردار بود ($p < 0.05$).

نتیجه‌گیری: افزایش میانگین تعداد منابع مورد استفاده، افزایش سهم مجلات و افزوده شدن بر تعداد منابع انگلیسی در پایان نامه‌های پزشکی طی سال‌های مذکور، نشان‌دهنده اثرات مثبت بهره‌برداری از کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی ایران بر رفتار استنادی دانشجویان پزشکی است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل استنادی، پایان نامه دانشگاهی، پزشکی، کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی

Citation analysis of medical students' thesis: Before and after accessing to national digital library of medicine

Tirgar A.* PhD, Abolghasemi M. B.¹ MD, Yaminfirooz M.² MSc

^{*}Department of Social Medicine, Faculty of Medicine, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

¹Department of Social Medicine, Faculty of Medicine, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

²Department of General Education, Faculty of Medicine, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

Abstract

Aims: Introduction of Iranian National Medical Digital Library (INLM) has been a huge investment over recent years. The aim of the present study was to discover the effectiveness of this scientific intervention through examination of citation pattern among medical students' theses during 2007-2010 (one year before and two years after access).

Methods: This cross-sectional analytical study was conducted in 2011 on 219 medical students theses, defended from April, 2007 to March 2010, at Babol University of Medical Sciences, and all subjects were included in the study using census method. In order to collect data, a copy of reference section of the theses available in the university main library was provided. Bibliographical information of citations was recorded according to the type of resource, language and time of publication in the data collection sheets. Data was analyzed using SPSS 16 statistical software, ANOVA and independent T-test.

Results: The resources used and cited by students were 10916 citations out of the total 219 theses. The mean number of resources used in the medical students' theses had an increase during 2007 to 2010. The rate of whole resources use as well as the number of journals used in the theses from 2007 to 2010 had a significant statistical difference ($p < 0.05$).

Conclusion: The increased mean number of used resources, increased portion of journals and addition of the English references to the medical theses during the mentioned period indicates the positive effect of the exploitation of the INLM on the medical students' citation behavior.

Keywords: Citation Analysis, Academic Thesis, Medicine, Iranian National Library of Medicine (INLM)

مقدمه

حقیقت شاخه‌ای از علم اطلاع‌رسانی به‌شمار می‌آید، حوزه‌ای است که استنادهای علمی انجامشده به یک یا چند اثر را مورد مطالعه قرار می‌دهد. صرف نظر از فواید این کار در حوزه کتابداری مانند تسهیل مراحل تحقیق یا توصیف رابطه فکری و علمی میان تحقیقات قبلی، تحلیل استنادی قادر است به بررسی الگوی رفتار استنادی و ارزیابی متون علمی پردازد [۵، ۶]. در بررسی الگوی استنادی، از طریق تعداد و نوع منابع مورد استفاده، زبان مورد استفاده، کهنه‌گی منابع و نظایر آن می‌توان از سویی به الگوی استفاده از منابع و چگونگی ارجاع آنها توسط محققان و از سوی دیگر، به ضرورت تهیه و نگهداری آنها در کتابخانه‌ها پرداز.

مرور پیشینه‌ها نشان می‌دهد که مباحث مریبوط به استناد یا اسناد را باید در قرون اولیه قمری و در علم الحديث جستجو کرد که ظاهراً در نسخه‌های خطی دینی و حقوقی عبری در قرن ۱۲ میلادی به کار می‌رفته است [۷]. تحلیل استنادی در غرب نیز نخست در حوزه علم حقوق در سال ۱۷۴۳ میلادی برای مدون کردن مرافعات حقوقی مورد استفاده قرار گرفت که نسخه مدونی از آن متعلق به سال ۱۸۲۱ میلادی در دست است [۸]. از بدپیدایش روش تحلیل استنادی، تحقیقات فراوانی در این زمینه صورت گرفته است. در این تحقیقات فقط به رابطه میان سند و متن توجه نشده، بلکه برمبنای این رابطه و با توجه به فرض این گونه تحلیل‌ها، روابط میان خود "متن‌ها" یا خود "سندها" نیز موضوع تحقیقات بسیاری بوده و اساس راه حل‌هایی برای عمل گریش متنوع بنیانی و کشف معترض از نامعتبر قرار گرفته است. در ادامه به تعدادی از مطالعات مرتبط با موضوع این پژوهش پرداخته شده است:

از جمله مطالعات انجامشده در این مورد، بررسی گگس در پایان نامه‌های دانشجویان دانشکده دندانپزشکی دانشگاه ایندیانا در ایالات متحده است که براساس نتایج حاصل از تحلیل استنادی، فارغ‌التحصیلان رشته دندانپزشکی طی دوره مورد مطالعه عمده‌تر از آخرين شماره‌های مجلات مرتبط استفاده کرده‌اند و خوشبختانه سهم اعظم این منابع مریبوط به مجلات موجود در دانشکده بوده است [۹]. بررسی انجامشده توسط رشیدی و همکاران درخصوص وضعیت استفاده از منابع در مقالات بین‌المللی منتشره از سوی محققان ایرانی در حوزه علوم پزشکی نیز نشان داد که طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴، فرمت مجلات با اختصاص ۳۷٪ در مقام دوم قرار داشته‌اند. مطالعه روی سن منابع مورد استفاده در این بررسی، گویای آن بوده است که محققان ایرانی اکثراً به ارجاع آخرين نسخه‌های منابع مورد استفاده تمایل داشته‌اند و در مجموع، ۱۰۸ عنوان از مجلات بین‌المللی تامین کننده ۳۳٪ نیازهای اطلاعاتی آنان بوده است [۱۰]. در مطالعه صیامیان و همکاران در بررسی استنادهای پایان نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی مازندران،

برای دست‌یابی به سطح قابل قبول از شناخت و درک پذیده‌ها به اطلاعات نیاز است و اطلاع‌یابی، همواره به عنوان یکی از نیازهای بنیادی بشر، خود مستلزم فرآگیری مهارت‌ها و برخورداری از ابزارهای خاصی برای جستجو و دسترسی به اطلاعات مورد نظر است [۱]. طی سال‌های اخیر تلاش‌های گسترده‌ای برای بسط دسترسی به منابع علمی روزآمد صورت پذیرفته و این موضوع بهنوبه خود با تغییراتی در فرآیند اطلاع‌یابی در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی همراه بوده است. از جمله این اقدامات، راهاندازی کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی ایران (INLM) در سال ۱۳۸۷ از سوی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است که در قالب کنسرسیومی، دسترسی به آخرین یافته‌های علمی منتشره در جهان از طریق کتب و مجلات الکترونیک برای همه دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران از طریق سایت www.inlm.org امکان پذیر شد. این کتابخانه مجازی امکان دسترسی به گسترده عظیمی از آخرین منابع اطلاعات پزشکی موجود در دنیا را بدون محدودیت مکانی و زمانی برای اساتید، محققان، دانشجویان و متخصصان حوزه بهداشت و سلامت بهصورت نسبتاً یکسان در تمامی دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقات پزشکی فراهم نمود. دسترسی به بیش از ۵هزار نشریه معتبر پزشکی دنیا، بیش از ۲۰۰ کتاب مرجع و پژوهشی ۲۰۰میلیون خلاصه مقالات علمی از معتبرترین بانک‌های اطلاعاتی، نزدیک به ۲میلیون پایان‌نامه دکتری و کارشناسی ارشد، بیش از ۱۰۰هزار تصویر پزشکی، حدود ۲۵۰ دوره بازآموزی پزشکی بهصورت پیوسته، ۱۰هزار راهنمای بیماران، سیستم پیشرفته هوشمند تشخیص پزشکی و مواردی از این قبیل از طریق بانک‌های معتبری مانند EBSCO، SCOPUS و ISI از وبگاه‌های منحصر به فرد این کتابخانه است [۲].

حال آنچه که بسیار حائز اهمیت است این است که آیا منابع فراهم شده به‌شكل مطلوبی مورد استفاده قرار می‌گیرند؟ آیا دسترسی گسترده‌تر به منابع علمی، بهویژه از نوع تمام‌من، موجب افزایش میزان استفاده از آنها شده است؟ آیا دسترسی آسان به منابع علمی روزآمد توانسته است از میانگین سن منابع علمی مورد استفاده بکاهد؟ متاسفانه علی‌رغم اهمیت بسیار زیاد این اطلاعات برای تصمیم‌سازان (نظریه مسئولان آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌ها) و نقش حیاتی آنها در تعیین روند گسترش‌های آتی و چگونگی جمع‌آوری و نگهداری منابع در کتابخانه‌ها (برای روسای کتابخانه‌ها و کتابداران)، بهدلیل کوتاهی عمر مداخله انجامشده، اطلاعات موصوف در اختیار نبوده و این خلاصه بهویژه در حوزه علوم پزشکی بسیار محسوس است.

یکی از شیوه‌های ردیابی منابع مورد استفاده و ارزش‌یابی وضعیت بهره‌برداری از آنها، تحلیل استنادی است [۳، ۴]. این شیوه که در

تحلیل استنادی پایان نامه های دانشجویان پزشکی: قبل و بعد از دسترسی به کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی ۲۳۹

براساس نوع منبع (شامل مجله، کتاب، پایان نامه، خلاصه مقالات همایش، سایت های اینترنتی و غیره)، زبان (فارسی، لاتین) زمان نشر اثر و غیره روی برگه های ورود اطلاعات که از قبل توسط تیم پژوهش آمده شده بود، ثبت شد. لازم به توضیح است که متابعی که به صورت پانویس یا در جاهای دیگر پایان نامه ذکر شدند، مورد نظر نبوده و وارد برگه های جمع آوری داده ها نشدند.

داده ها با کمک نرم افزار آماری SPSS ۱۶ متناسب با فرضیه های پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این مرحله از شاخص های آمار توصیفی، شاخص های پراکندگی و گرایش به مرکز و همچنین آزمون آماری آنالیز واریانس استفاده شد. به منظور پی بردن به اختلاف معنی دار آماری در مقادیر مربوط به هر یک از متغیرهای مورد مطالعه در قبل و بعد از بهره برداری از کتابخانه دیجیتال، آزمون آماری T مستقل مورد استفاده قرار گرفت.

نتایج

منابع مورد استفاده و مورد استناد توسط دانشجویان در مجموع ۲۱۹ پایان نامه مورد بررسی ۱۰۹۱۶ منبع بود. مجلات، قسمت اعظم منابع مورد استفاده در پایان نامه های دانشجویان پزشکی را به خود اختصاص دادند. به دنبال مجلات، کتاب ها در رتبه دوم و پس از آن منابع اینترنتی قرار داشتند. سایر منابع مانند پایان نامه ها، گزارشات تحقیقاتی و خلاصه مقالات همایش ها طی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ تقریباً کمترین نسبت از استنادها را در پایان نامه های پزشکی به خود اختصاص دادند (جدول ۱).

جدول ۱) توزیع فراوانی مطلق و نسبی انواع منابع مورد استفاده در پایان نامه های دانشجویان پزشکی طی سال های مورد بررسی (۱۳۸۶-۱۳۸۹)

سال ←	نوع منبع
۱۳۸۹	مجلات
(۴۸ پایان نامه)	۲۵۷۲ (٪۹۲/۴)
۱۳۸۸	کتاب ها
(۶۲ پایان نامه)	۲۸۰۴ (٪۹۰/۴)
۱۳۸۷	منابع اینترنتی
(۶۷ پایان نامه)	۲۹۰۸ (٪۸۹/۹)
۱۳۸۶	سایر
(۴۲ پایان نامه)	۱۵۹۶ (٪۸۸/۸)
کل منابع	۱۷۹۸ (٪۱۰۰)
	۳۲۳۳ (٪۱۰۰)
	۳۱۰۳ (٪۱۰۰)
	۲۷۸۲ (٪۱۰۰)

میانگین تعداد منابع مورد استفاده در پایان نامه های دانشجویان پزشکی طی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ افزایش داشت. میانگین تعداد کتاب های مورد مطالعه توسط دانشجویان به منظور تدوین پایان نامه های خود تقریباً بدون تغییر یا تا حدودی کاهش داشت، اما میانگین تعداد مجلات مورد استفاده پیوسته با افزایش روبرو بود.

میانگین تعداد منابع فارسی مورد استفاده طی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ در نوسان بود، اما در مقابل میانگین تعداد منابع انگلیسی مورد استفاده طی دوره زمانی مذکور افزایش نشان داد (جدول ۲).

مشخص شد که نشریات ادواری با نسبت ۹۵/۵ در رتبه نخست انواع منابع مورد استفاده دانشجویان قرار داشته اند و زبان لاتین با نسبت ۸۸٪ حاصل بالاترین میزان بهره برداری در مقایسه با سایر زبان ها بوده است. لذا اظهار شده است که تامین و نگهداری مجلات لاتین در کتابخانه های دانشگاه های علوم پزشکی از نقش تعیین کننده ای در تامین نیازهای علمی محققان این حوزه برخوردار است [۱۱].

هدف از این پژوهش، از یک سو مطالعه رفتار استنادی در پایان نامه های دانشجویان رشته پزشکی با استفاده از شیوه تحلیل استنادی و بررسی الگوی استفاده از منابع طی سال های قبل و بعد از فراهم شدن دسترسی به کتابخانه ملی دیجیتال ایران (INLM) و از سوی دیگر مقایسه متغیرهای مربوطه و بررسی اثر این مداخله بر الگوی استفاده از منابع علمی بود.

روش ها

این مطالعه مقطعی تحلیلی در سال ۱۳۹۰ روی کلیه پایان نامه های دانشجویان پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی بابل، دفاع شده از فوردهای ۱۳۸۶ تا اسفند ۱۳۸۹ به اجرا درآمد. به طور کلی، ۲۱۹ پایان نامه پزشکی طی ۴ سال (از یک سال قبل تا ۲ سال بعد از دسترسی به کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی) مورد بررسی قرار گرفت.

به منظور جمع آوری اطلاعات، رونوشتی از بخش منابع و مأخذ پایان نامه های موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه به صورت سرشماری تهیه شد. سپس اطلاعات کتاب شناختی استنادها

میانگین تعداد منابع مورد استفاده در پایان نامه های دانشجویان پزشکی طی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ افزایش داشت. میانگین تعداد کتاب های مورد مطالعه توسط دانشجویان به منظور تدوین پایان نامه های خود تقریباً بدون تغییر یا تا حدودی کاهش داشت، اما میانگین تعداد مجلات مورد استفاده پیوسته با افزایش روبرو بود. میانگین تعداد منابع فارسی مورد استفاده طی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ در نوسان بود، اما در مقابل میانگین تعداد منابع انگلیسی مورد استفاده طی دوره زمانی مذکور افزایش نشان داد (جدول ۲).

جدول ۲ برخی شاخص‌های آمار توصیفی برای متغیرهای مورد بررسی در پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ (نسبت افزایش در مقایسه با سال ۱۲۸۶ است)

متغیر ↓سال	میانگین حداکثر حداقل نسبت افزایش						
۱۳۸۶ (پایان نامه)	۴۲	۱۰۷	۷	۲۸/۸±۲۲/۲	۷±۶/۸	۳۸±۲۱	۴/۴±۲/۲
۱۳۸۷ (پایان نامه)	۶۷	۱۱۸	۱	۴۳/۶±۲۵/۴	۵/۵±۶/۴	۴۳/۵±۲۴/۷	۴/۵±۳
۱۳۸۸ (پایان نامه)	۶۲	۱۷۴	۱	۴۴±۲۹	۴/۵±۳/۴	۴۵/۲±۲۶/۸	۳/۹±۲/۵
۱۳۸۹ (پایان نامه)	۴۸	۱۸۷	۰	۵۵/۱±۳۵/۲	۷/۱±۵/۸	۵۴/۷±۳۳/۳	۴/۳±۲/۹
۱۲۸۶	۴۲	۴۲	۰	۴۳/۹	۴/۳/۹	۱۸۷	۱/۴

موضوع را تا حدی می‌توان ناشی از کوتاهی مدت بهره‌برداری از کتابخانه دیجیتال پزشکی در قیاس با بانک‌های اطلاعاتی باسابقه یا عادت کاربران به استفاده از دیگر بانک‌های در دسترس از طریق اینترنت دانست. بنابراین بھبود بیشتر و رشد شدیدتر در میزان استفاده از منابع علمی موجود در این مجموعه عظیم با افزایش میزان آشنایی اعضای هیأت علمی و دیگر کاربران این کتابخانه طی سال‌های آتی، موضوع دور از انتظاری نخواهد بود. به عبارتی دیگر، امید بر آن است تا در سال‌های آینده شاهد استفاده گسترده‌تر و اثربخشی هرچه بیشتر کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی در تولیدات علمی ایران باشیم.

مطالعه وضعیت بهره‌برداری از مجلات نیز در آهنگی مشابه با تغییرات حادث در تعداد کل منابع، گویای بھبود استفاده از این منابع در سال‌های پس از آغاز بهره‌برداری از کتابخانه ملی دیجیتال است؛ به‌گونه‌ای که میانگین تعداد مجلات مورد استفاده از ۳۸ مورد به‌ازای هر پایان‌نامه طی سال ۱۳۸۶ به مقادیر بیشتری در سال‌های پس از آن (به ترتیب ۱۴/۵، ۱۹ و ۴۴٪) رشد یافته است (جدول ۲). نتایج به‌دست آمده، نه تنها بیان کننده بھبود مستمر در میزان استفاده از مجلات در پایان‌نامه‌های پزشکی طی سال‌های مورد بررسی است، بلکه گویای اختصاص سهم عمده منابع به مجلات بوده و همچنین گویای افزایش این سهم در مقایسه با سال‌های پیش از آن است. یکی دیگر از دلایل این امر شاید نوع مدارک موجود و قبل دسترس در کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی باشد؛ به این معنی

بحث

پردازش داده‌های حاصل از ۱۰۹۱۶ منبع مورد استفاده در ۲۱۹ پایان‌نامه از دانشجویان رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی بابل از یک سال قبل تا ۲ سال پس از دسترسی به کتابخانه دیجیتال پزشکی، نشان داد که میانگین تعداد منابع مورد استفاده توسط دانشجویان برای تدوین پایان‌نامه با افزایش ۳۸/۳ درصدی همراه بوده است، به‌گونه‌ای که از میانگین ۴۲/۸ منبع به‌ازای هر پایان‌نامه در سال ۱۳۸۶ به ۵۹/۲ به افزایش یافته است. افزایش ۳۸ درصدی در میزان استفاده از منابع طی یک دوره زمانی دو ساله پس از بهره‌برداری از کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی، حکایت از بھبود قابل ملاحظه و معنی‌دار آماری دارد ($P < 0.05$). اگرچه این بھبود را نمی‌توان تنها به امکان بهره‌برداری از INLM نسبت داد و احتمالاً عوامل دیگری نیز در این امر دخیل بوده‌اند، اما بدلیل همسوی این بھبود با افزایش استفاده از مجلات و منابع انگلیسی در همین بازه زمانی (به ترتیب ۴۴ و ۴۲٪)، ارتقا در میزان استفاده از منابع را می‌توان تا حد زیادی ناشی از دسترسی به INLM دانست. در مطالعه‌ای که توسط نگارندگان این مقاله میان کاربران کتابخانه دیجیتال در سال ۱۳۸۹ صورت پذیرفت، میزان آشنایی اعضای هیأت علمی و دیگر کاربران دانشگاه از بانک‌های اطلاعاتی INLM، کمتر از بانک‌های سابقه‌دارتر و قبل دسترس از طریق اینترنت مانند PubMed بوده است [۱۲] که علت این

این واقعیت است که علوم پزشکی ذاتاً علم روزآمدی است و از آنجا که کتابها عموماً حاوی مطالب ردیف دوم هستند کمتر مورد اقبال پژوهشگران قرار می‌گیرند. اما در سایر رشته‌ها مانند علوم اجتماعی، علوم انسانی و فنی و مهندسی این موضوع به خاطر ماهیت رشته‌ها متفاوت است.

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، صرف نظر از سهم بیشتر منابع انگلیسی در مقایسه با منابع فارسی (همچون نتایج مشاهده شده در دیگر ارزیابی‌های استنادی پایان نامه‌های دانشجویی)، طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹ تدریجاً از میزان استفاده از منابع فارسی کاسته شده است [۱۷، ۱۸]. با توجه به این که منابع عرضه شده از طریق INLM فارسی نبوده و انگلیسی است، بنابراین می‌توان این طور استبطان نمود که احتمالاً بخشی از وقوع چنین روندی به‌علت بهره‌گیری از INLM بوده و کنسرسیوم مذکور توانسته است تامین سهمی از منابع مورد استفاده در پایان نامه‌ها را به خود اختصاص دهد. جالب آن که پردازش داده‌های مربوط به وضعیت استفاده از منابع فارسی در پایان نامه‌ها نشان داد که مجموعاً در ۱۱۶ پایان نامه هیچ منبع فارسی استفاده نشده که سهم عدم استفاده از منابع فارسی در پایان نامه‌ها به‌ترتیب در سال‌های مورد بررسی ۴۳، ۴۵، ۵۵ و ۶۹٪ بوده است.

در خاتمه، ذکر این نکته نیز ضروری است که به‌دلیل عدم دسترسی به مطالعات مشابه در ایران، مقایسه روند مشاهده شده و قضایت در خصوص نتایج این مطالعه امکان‌پذیر نبوده است.

در مجموع، با توجه به تغییرات ایجادشده در الگوی استنادی پایان نامه‌ها و اختلاف معنی‌دار آماری در تعداد و فرمت منابع مورد استفاده، می‌توان این طور قضایت نمود که مواردی مانند؛ افزایش میانگین بهره‌برداری از منابع از نظر تعداد، افزایش سهم مجلات در مقایسه با کتاب‌ها و افزایش سهم منابع انگلیسی در مقایسه با منابع فارسی، می‌تواند گواهی بر استفاده گسترشده‌تر و مناسب‌تر از منابع علمی پس از بهره‌برداری از کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی یا به عبارتی دیگر، تاثیر مثبت این مداخله بر وضعیت استفاده از منابع علمی باشد.

نتیجه‌گیری

افزایش میانگین تعداد منابع مورد استفاده، افزایش سهم مجلات و افزوده شدن بر تعداد منابع انگلیسی در پایان نامه‌های پزشکی طی سال‌های مذکور، نشان‌دهنده اثرات مثبت بهره‌برداری از کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی ایران بر رفتار استنادی دانشجویان پزشکی است.

تشکر و قدردانی: نگارنده‌گان بر خود لازم می‌دانند تا از همکاری معاونت محترم تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی بایل،

که حدود ۹۰٪ منابع اطلاعاتی موجود در این پایگاه، مقالات موجود در نشریات هستند. بنابراین پژوهشگران در این پایگاه کمتر به منابعی غیر از مجلات دسترسی دارند و این موضوع در میزان استناد به منابعی دیگر غیر از مجلات می‌تواند تاثیرگذار باشد.

بررسی سهم مجلات از کل منابع مورد استفاده در پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی نشان می‌دهد که مجلات طی سال‌های مورد بررسی به‌ترتیب از ۸۸٪ در سال ۱۳۸۶ به ۹۰٪ در سال ۱۳۸۹ و ۹۲٪ در سال‌های بعد افزایش یافته که علاوه بر نمایش سهم عمده، گویای روند رو به رشد، طی دوره زمانی مذکور بوده است. البته این موضوع را نیز نباید از نظر دور داشت که هرچه بر زمان دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی افزوده می‌شود، احتمال استفاده و استناد به آنها نیز به‌دلیل افزایش شناخت و مهارت کاربران افزایش می‌یابد.

نتایج به‌دست آمده در این مطالعه با یافته‌های ارایه شده از سوی صیامیان و همکاران، همخوانی بالایی دارد. در مطالعه مذکور سهم نشریات ادواری در مقایسه با کل منابع مورد استفاده در پایان نامه‌ها ۹۵٪ ذکر شده است [۱۱]. در مطالعه دیگری توسط شارپول که به تحلیل استنادی منابع مورد استفاده در پایان نامه‌ها از سوی فارغ‌التحصیلان علوم بهداشتی و زیست‌پژوهشی در یکی از دانشگاه‌های آفریقای جنوبی پرداخته است، تقریباً ۷۰٪ منابع مورد استفاده از نوع مجلات بوده‌اند که گویای سهم قالب این نوع منابع در مقایسه با دیگر انواع نظیر کتاب، اینترنت، گزارش‌های پژوهشی، پایان نامه‌ها و غیره بوده است [۱۳].

گفتنی است که یافته‌های این مطالعه در مقایسه با نتایج پژوهشی مشابه در همین بازه زمانی و میان پایان نامه‌های دانشجویان دندان‌پزشکی، از الگوی مشابه اما با تفاوت نسبتاً قابل ملاحظه‌ای در مقادیر حکایت دارد [۱۴]. براساس نتایج مطالعه مذکور، سهم استفاده از مجلات در مقایسه با پایان نامه‌های پزشکی، اگرچه کمتر (به طور میانگین ۷٪ طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۹) اما از روند رو به رشدی مشابه این بررسی برخوردار بوده و از ۷۷٪ در سال ۱۳۸۶ به ۸۲٪ در سال ۱۳۸۹ افزایش یافته است.

نتایج مربوط به وضعیت استفاده از کتاب در پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی نشان داده است که میزان استفاده از این نوع منابع از میانگین ۴/۴ منبع به‌ازای هر پایان نامه در سال ۱۳۸۶ در دامنه مقادیر ۳/۹ تا ۴/۵ منبع طی سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ در نوسان بوده است که بازگوکننده نقش اندک کتاب و سهم این نوع از منابع در پایان نامه‌های پزشکی است. گفتنی است وجود چنین وضعیتی در دیگر مطالعات نیز گزارش شده است [۱۱، ۱۰، ۹]. البته لازم به ذکر است که نتایج این بخش علی‌رغم همخوانی بسیار با نتایج دیگر مطالعات حوزه علوم پزشکی، دارای تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای با یافته‌های مربوط به دیگر حوزه‌های علمی مانند علوم انسانی است [۱۵، ۱۶]. تفاوت‌های مشاهده شده در این حوزه، بیانگر

منابع

- 10- Rashidi A, Gilchrist B, Marir F. An investigation of international journal usage of Iranian medical researches. *Libr Inf Sci Res J*. 2008;18(2):1-7.
- 11- Siamian H, Aligolbandi K, Balaghafari A, Kabirzadeh A, Shahrabi A, Abasirad A, et al. A survey of information resource types used in theses of graduate students from Mazandaran university of medical sciences. *Irando Sci Comm J*. 2006;5(3):119-29. [Persian]
- 12- Tirgar A, Yaminfirooz M, Dehghan Z. A study on Iranian national medical digital library usage among Babol university of medical sciences users. Tehran: Nashr-e-Ketabdar Publication; 2010. [Persian]
- 13- Swanepoel A. Using citation analysis to determine the use of information sources in the humanities by postgraduate students in the health and biomedical sciences: A case study. Quebec: World Library and Information Congress, 2008.
- 14- Tirgar A, Abolghasemi MB, Yaminfirooz M. Citation analysis of graduate dental thesis references: Before and after of an intervention. *Future Med Educ J*. Forthcoming 2012. [Persian]
- 15- Riahinia N. A citation analysis study of MA dissertations in the library and information science field in universities in Tehran. *Libr Rev*. 2010;59(1):56-64.
- 16- Makkizadeh F. Citation analysis of geography theses in Tehran, Tarbiat Modares and Yazd universities. *Ketab J*. 2008;76:135-43. [Persian]
- 17- Tavasoli M, Davari Dolatabadi N, Shahi M. Citation analysis of PhD theses in Hormozgan university of medical sciences. *Hormozgan Med J*. 2008;12(3):201-6. [Persian]
- 18- Tasviri Ghamsari F, Jahannama MR. Citation analysis of researchers' theses in engineering research institute. *Ketab J*. 2006;67:75-88. [Persian]